

Nykyinen painovapauslaki, joka on muotoiltu jo vuosisadan alussa, kumotaan. Uusi on tekeillä. Vaikka kyseessä on isohko muutos, se ei jostain syystä ole juurikaan herättänyt keskustelua tiedotusvälineissä, lehtien sivuilla tai tv-ohjelmissä. Alan liitoissa asiaa on toki puitu.

Vanhan lain kaikki pikkutarkatkin määräykset ovat virallisesti voimassa, mutta vain päätoimittajan vastuuta ja vastineoikeutta koskevia pykäläiä on enää viime vuosina sovellettu käytännössä.

Päätoimittajan ankarasta vastuusta painovapauslaki parhaiten tunne- taankin. Lehden päätoimittajahan "vastaa kaikesta", vaikkei hän kaikkea ehdi edes lukea. Hänet siis tuomitaan, vaikkei hän ole syyllistynyt mihin-

kään rikosoikeudellisessa mielessä. Mutta vastuun ohella päätoimittajalla on myös määräysvalta lehden sisällöstä. Vahvat päätoimittajat ovatkin osanneet käyttää tätä vallan ja vastuun yh-

Jäähyväiset painovapauslaille

distelmää niin omaksi hyväkseen kuin sananvapauden ja lehden itsenäisyydenkin eduksi.

Vireillä oleva muutos keventää päätoimittajan vastuun "normaaliksi". Hänet voidaan tuomita velvollisuuden rikkomisesta, jos hän on laiminlyönyt toimitustyön johtamisen ja valvonnan tahallaan tai törkeää huolimattomuuttaan, jonka seurauksena rikollinen juttu on julkaistu.

• • •

Uusi laki sananvapauden käyttämisestä koskisi kaikkea joukkoviestintää eli julkaisu- ja ohjelmatoimintaa. Nykyisiä käsitteitä – lehti, radio, televisio – laissa ei enää käytetä. Uudet välineneutraalit termit ovat mm. julkaisu ja verkkoviesti.

Olennaista olisi niiden aikakautisuus eli ilmestymisen säännöllisyys. Yksittäiset verkkoviestit eivät kuuluisi lain piiriin. Ohjelmatoiminnalla tarkoitetaan käytännössä radio- ja tv-ohjelmia.

Eniten on epäilty rajanvedon vaikeutta joukkoviestintänä pidettävän julkaisu- tai ohjelmatoiminnan ja muun verkkoviestinnän välillä. Lain piiriin kuulumisesta seuraa mm. tallennevelvollisuus ja velvollisuus vastaavan toimittajan nimeämiseen. Oikealla tulkinnalla on siksi myös taloudellista merkitystä.

• • •

Uudessa laissa itsensä loukatuksi kokeva saisi vastineoikeuden kaikissa lain piiriin kuuluvissa julkaisuissa. Tällä muutoksella Suomi ajaisi kerralla ohi muiden Pohjoismaiden, joiden sähköisissä viestimissä tunnetaan vain oikaisu-oikeus (kuten meilläkin vielä nykyään).

Ehdotus televisiovastineesta on ehtinyt herättää epäilyksiä niin tv-yhtiöiden, niiden toimittajien kuin myös Journalistiliiton keskuudessa. Kriitikoiden mielestä se tarjoaa poliitikoille ja muulle eliitille keinon hankkia omia päämääriään varten ohjelma-aikaa. Lain valmistelijat eivät ole myöskään pohtineet, miten vastine televisiossa toteutettaisiin?

Tiedotusvälineiden ammattilaisissa vastarintaa on herättänyt myös ehdotus kunnian ja yksityiselämän loukkaamista koskevan tuomion julkaisuvelvollisuus. Tuomioistuimien voisi – asianomistajan vaatimuksesta – määrätä, että tieto tuomiosta ja sen perusteista on julkaistava maksutta lakia rikkoneessa joukkoviestimessä. Monet ovat kummastelleet sitä, miksi viranomaisille luovutettaisiin päätösvaltaa viestinnän sisällöstä.

• • •

Sananvapaustoimikunnan ehdotus (1997:3) vahvistaisi anonyymien ilmaisun ja tietolähteen suojaan. Se laajentuisi kaikkeen joukkoviestintään. Mutta toisaalla ehdotus myös heikentäisi lähdesuojaa, sillä tuomioistuimilla olisi lupa vaatia jo esitutkinnassa toimittajan paljastavan lähteensä silloin, kun selvitetään vuotoa eli toimittajan käyttämä lähde on rikkonut salassapitovelvollisuutensa.

Nykyisin – vanhan lain puitteissa – toimittajia ei voida lainkaan velvoittaa todistamaan tietolähteistään salassapitorikoksen esitutkinnassa. Se on mahdollista vasta oikeudenkäynnissä.

Tosin laajennettu murtamismahdollisuus koskisi vain sellaisen salassapitorikoksen tutkintaa, josta voidaan tuomita vankeuteen yli kahdeksi vuodeksi. Ehdotus ei uhkaisi lähdesuojaa esimerkiksi virka- tai yritysalaisuuden rikkomisen tutkinnassa. Sen sijaan muutos koskisi turvallisuussalassapitovelvollisuuden paljastamista eli kysymys voi olla esimerkiksi uutisesta, jonka epäillään aiheuttavan suurta vahinkoa Suomen kansantaloudelle.

Ehdotuksen arvostelijat ovat kiinnittäneet huomiota mm. siihen, että murtamismahdollisuus esitutkinnassa tekee jutun kirjoittaneesta journalistista automaattisesti avaintodistajan. Hänen lähdesuojansa murttaminen on periaatteessa helppo keino päästä mahdollisen vuotajan jäljille. Oikeudenkäynnissä syyttäjällä täytyy olla jo muullakin tavalla hankittua näyttöä salassapitorikoksesta epäiltyä vastaan.

Lain valmistumisajankohtaa ei ole vielä päätetty.

Timo Vuortama, Journalisti-lehden päätoimittaja